

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 5.

У Новом Саду, 15. марта 1910.

Год. III.

САДРЖАЈ: Пред сазив сабора. — Предавања за увод у експерименталну педагогију, од др. Е. Мојмана — Научна и морална филозофија, Rene Worms. — Данашња јавна настава у Немачкој. — Педагошки преглед: Немачка (Нацрт школ. закона за војводство Баден). — Учитељство: Босна и Херцеговина. — Организација бугарског учитељства. — Здравствено стање учитељица у Немачкој. — Преглед књига: *Soziologie*, von Georg Simmel, приказ др. П. Ра-досављевића. — Белешке.

Пред сазив сабора.

Српски народни црквени сабор сазван је за 16. (29.) мај о. г. У данашњем све напреднијем просветном добу, тај сабор би требао да је у главном и претежном делу својег рада просветни сабор. Но он се просветом веома мало бави. Од сабора 1865. год. до данас, ни један сабор није за просвету учинио оно, што би требало да је продужење оног правца, којим се онда пошло на грађењу наше просветне основе. Да ли ће овогодишњи сабор бити средиште така просветна рада, за сада се не може знати. Прилике у којима се налазимо тако су растројене, партијске и у њима личне амбиције толико су овладале нашим друштвом, да се према таком стању ствари тешко може закључити, е ће се успешан просветни рад моћи развити. Десетине година су пролазиле и ми смо увек били у том положају. Прилика је било и бољих и лошијих, али никад таких да се за просветну ствар није могло баш ништа урадити, но наши сабори су обично просветне ствари остављали за каснији рад, те како су на другим питањима ницале несугласице и рађали се судари са владиним круговима, обично се разилазило са сабора несвршена посла. Људи једностраног погледа, који у партијским интересима виде све и сва, указаће на по неки рад појединих партија, које су за време своје управе учиниле понешто и уздизаће вредност по неког таког мањег успеха. Но просветни захтеви једног народа, не могу стати на тако једнострано становиште,

него траже да кроз све жиле народног просветног бића струји свежа, здрава крв подједнако. Већ сам склоп наших сабора не даје могућност да они буду огњишта опће народне просвете, јер у саборима нашим дођоше још од постанка њихова људи правници до преимућства, који су према школским питањима доста бивали равнодушни. Систем државних сабора, на којима скоро искључиву реч воде правници, а са којег система често пате државе и народи у њима, тај систем пренет је и у наш црквено-просветни сабор, где би требало да су у претежној већини људи, који се баве школом и просветом. Да је тога било, ми би данас много повољније стојали и просветно уопште, а и цела установа црквено-просветне самоуправе имала би свој пластичнији облик. Овако, већ небројено пута почињемо читати по нашим дневним листовима, а сад у овој сезони пред сабор: „О уређењу свештеничке дотације“, а мало затим ће опет бити ваљда „О захтевима учитељским“, да се то све и по двадесети пут новинарским алармом расправи, а на крају крајева да се опет ништа од тога не изведе, него да све заспи спокојним сном до друге прилике. Подлога, за рад нашем сабору треба, дакле, да је што интензивнији рад на уређењу просветних односа и питања која у то засецају. Од свију школованих људи у српском народу највише су учитељи истicali потребу сређивања тог просветног нашег стања, но како они нису вође партија, него понајвише њихови кортешти, то

разуме се, да се на њихову реч пазило само дотле, док су требали, а то је пре избора, после избора већ нису били потребни и онда су и њихови просветни принципи одлазили у присенак, док на крају нису обично доспевали у заборав. И то ће све дотле бити тако, до год ми учитељи будемо задовољни са улогом кортешком и за љубав празних обећања, а по некад и личних интереса, будемо веровали што нам се ставља у изглед. Али ако ми једном схватимо своју снагу, и будемо у стању еманциповати се од прорачунатих сугестија, ми ћемо постати у целој ситуацији други чинилац, а назори наши, да једном треба да се просвети да оно што је њено, постаће ствар. То све зависи од нас самих и од нашег рада. Ми смо сви у тежњи за напретком наше народне просвете већ годинама писали и износили шта све треба да се поправи у нашим школским приликама. Истицали смо читаве партије градива појединце или груписано, како би требало да се занове правци у нашем спољашњем и унутрашњем школском уређењу; поједини зборови обрађивали су те теме и сређивали све неправилности које треба да се измену и потребе које треба да се уведу у живот. Па да се ништа новије, напредније не прихвати него само то, па смо коракнули великим и знатним кораком, на просветном пољу и с поносом би могли рећи да не живимо више просветним правцем од пре пола века, који иако је био за оно доба напредак, за садашње је време већ назадак.

Но да би могли као најпозванији радници на пољу наше просвете суделовати у оном обиму, који нам припада, ваља да будемо будни већ сад у зачетку припрема за сабор. У првој линији позвани смо да на идућим средњим зборовима о Ускресу, дајемо израза нашим жељама у погледу сређивања школских прилика, а затим да заступамо идеју заједнице и сложна рада у корист тих просветних начела, те да настојимо да у сабор пошљемо наше учитељске другове, којима ће светиња бити то наше становиште, мимо сваке партијске једностраности, јер о овоме имамо ваља већ доста искуства за последњих 40 година које ми сами, а које на ономе што дожи-

веше наши старији у таким приликама. Једном је већ време, да нам је реалан рад пред очима и сваки онај, који вам проповеда да то није тако, није пријатељ ни школи ни учитељству, ни народној просвети, него тражи да и опет све то исцрпе било у корист појединца или партије. Тај ће и опет сматрати учитељско и школско питање као велико зло, а ко та питања тако схваћа није наш пријатељ, него завојевач наших душа, да помоћу тога буде у стању изводити своје друге намере, које најмање иду у корист тих одличних идеалних назора, за које се учитељство свију народа па и наше, борило и пре, и сад и бориће се док их не види остварене.

С тога сви мудро на посао без личних претензија, а у корист школе и народне просвете!

М.

Предавања за увод у експерименталну педагогију

Од

Др. Е. Мојмана.

Превод Др. П. Радосављевића.

Треће предавање.

Телесно и духовно развиће детета у опће.

(Наставак.)

О духовном развићу дететовом у опште не можемо пуно казати; све што можемо учинити јесте, да то означимо према његовој општој суштини и да изнесемо његове главне перизоде. Све остало морамо оставити излагању развића појединих духовних способности у детета. Те нам, наравно, дају тачнији поглед и у опште духовно развиће. Због тога ћу овде укратко проговорити о општем духовном развићу. У првом реду може се и овде показати, да је и духовно развиће детета периодичко да и оно подлежи неким варијацијама. Те варијације изгледа да се у опште поклапају са варијацама телесног развића, тако, да можемо казати, да година или перизода, у коју заостаје телесно развиће, у опште је и перизода лакшег духовног развића детињег, и ако и овде изгледа да постоје нека разлике од

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

паралитета. Као нарочито неповољна за духовно развиће јесте 11. година и већ према земљама и расама то је 12., 13., или 14 год. за девојчице а за дечаке та је година нешто каснија. Много важније него ли успостављање ових перијода духовног развића јесте питање, у чему се у истину састоји духовно развиће дететово? Треба бити на чисто, да овде има више могућности; ја ћу их једно по једно набројати. 1. Духовно развиће може се састојати у томе, да дете испочетка у опште нема извесне способности, које одрастао тек после, око 14. године живота постиже; онда та се могућност може 2. састојати у томе, да је дистрибуција духовних способности у деце друкчија него ли у одраслог човека, т. ј. некоје способности што доминирају у духу одраслог човека, могу да уступку у детету и обратно, у детета могу да се појаве неке доминирајуће способности које после у одраслог играју слабу улогу. Трећа могућност лежи у томе, да се квалитет, каквоћа извесних духовних појава у детета, нарочито елементарних појава, може политички разликовати од одраслог човека. Напоследку постоји и 4. могућност, могућност, да је детиња квантитативна или интензивна способност успевања сама слабија него ли у одраслог, тако, да дете само квантитативно мање постиже, и само по својој каквоћи разликује се од одраслог само квалитативно.

Ако сада та наша посматрања ограничимо на дете способно за школу, дете од 7 год., то се може у првом реду казати, да прва споменута тачка никако не стоји, т. ј.: нисмо кадри доказати ни једну духовну способност у одраслог, коју не би и дете имало. Дете од 7 год. има све способности одраслог човека, и ако су некоје од њих врло слабо и непотпуно образоване. Изузев те прве тачке све остале поменуте тачке вреде и ја ћу их редом примерима објаснити. У првом реду дистрибуција духовних способности у детета је у неку руку друкчија него ли у одраслог човека. То можемо типички пратити помоћу целокупности духовних способности детињих. У чулном опа-

жању детета изгледа да делотворност аперцептивних представа по правилу врло надмашује перцепцијони материјал, т. ј. опажања дететова су много субјективнија него ли у одраслог. О тој својственој субјективности детињег опажања, што се огледа у томе, да су опажања у неку руку искривљена и субјективно осенчана са његовим представама сећања и очекивања, — биће касније говора у многим детаљима. Дете, у много већој мери него ли одрастао, види своја пређашња искуства у стварима и при опажању оно се много мање контролише са оним, што опажа, а што себи замишља, у опажању је оно више некритичко него ли одрастао. То се јасно огледа у експериментима о исказивању и читању дететовом. Овде видимо, да је фалзификовање опажања помоћу субјективних додатака дететових тим веће, што је млађе дете, и да то подједнако опада годинама. То исто огледа се и при сваком опиту, где опажање игра улогу. Пређемо ли од опажајне радње дететове на радњу представа, то се и овде приказују две врло важне разлике кад се дете сравни с одраслим. Одростао човек мисли више у речима, његово мишљење је прегежно тихи говор. О томе се можете увек уверити на самом себи. Ми обично мислимо у речима, а дете опет мисли у чулним стварним представама индивидуалног карактера, мишљење у речима знатно уступа и то тим више, чим је дете млађе. Дете може мислити у речима, као што се то лако може доказати експериментима; и одрастао може мислити у чулним стварним представама, но, дистрибуција, подела обе врсте представљања у детета и одраслог човека показује друкчији типус. Једна последица из тога је друга разлика у дистрибуцији радња представљања; док одрастао мисли више у речима, он мора апстрактније мислити него ли дете, јер су речи прави носиоци наших апстрактних представа. Наше апстрактно мишљење је у главном мишљење у речима, где чулни садржај представе тек врло, врло мало одјекује у свести. Напротив мишљење у детета мора да је више конкретна радња представљања и апстрактно мишљење мора да уступа.

Додуше, дете од 6.—14. год. никако није неспособно за образовање апстрактна значења речи. то је наравна последица тога, да му није приступачно знање и круг искуства из кога се добијају апстракције.

Једна могућност тог т. зв. конкретизма дететовог показује се у његовим радњама воље. Док дете претежно мисли у појединчаним представама, то оно и дела више на темељу конкретних појединчаних сврха или покретних разлога, напротив одрастао човек дела више на темељу опћих одлучивања, или према начелима, максимама, правилима. Касније ћемо видети, какву важност има то по читаву организацију радње вољине у детета. То су само неколико опажаја на факат, да је дистрибуција духовних појава у детета друкчија него ли у одраслог.

Трећа могућност да се мисли о духовном развићу дететовом беше та, да је и квалитет, каквоћа духовних појава у детета, особито елементарних духовних појава друкчија него ли у одраслог. И то се даде пратити у свим духовним способностима и то далеке перијоде школског доба. Ако почнемо са чулним опажајима и то у првом реду са каквоћом утисака који се на темељу спољашњих надражаја примају пасивном перцепцијом (опажајем), па са каквоћом осета и елементарних просторних и временитих утисака то ћемо се уверити да се и овде дете разликује од одраслог човека. Изнад свега финоћа разликовања* за осетне квалитете интензитета је мања него ли у одраслих, т. ј. дете слабије разликује чулне квалитете него што је то у стању одрастао човек. То можемо доказати и у свим областима чулног опажања. Тако се показало, да дете од 6. или 7. год. слабије разликује тонове (боје) него ли одрастао човек. Деца уопште не виде неке разлике које ми лако пре познајемо. То исто вреди и на области тонова. Значење оваких појава, наравно, није посве проста ствар. Може бити да сами чулни органи дететови за сваћање финијих осет-

них разлика нису довољно диференцирани. Но, и слаба општина виших психичких радња, што у обзир долазе при разликовању и срањивању може бити један саузрок. То се исто може доказати за финије схваћање просторних а нарочито временитих односа. И непосредно опажање најмањих времена као и схваћање компликованијих временитих односа је непотпуно, и ово друго почиње код детета уопште врло касно и развија се понајлакше. Надаље, можемо показати, да је чулно опажање детета типичко друкчије и у свом аперцептивном делу. Чим опажање одраслог човека није просто посматрање без плана, већ на себи носи икакав намерни карактер или се развије у право проматрање (обзервацију), он увек посматра ствари према извесним погледима или шта више и по нарочитим категоријама. Ја опажавам н. пр. ландшафт с тог гледишта, какве боје или планинске формације превлађују у њему или пак с тог стајалишта, какву фотографску или сликарску репродукцију има он и т. д. У свим овим случајевима ми се служимо извесним тачкама или категоријама — ја их називам „представама водиљама“ —, које нас оспособљавају за то по плану удешено посматрање или опажање. И сада се може доказати, да се посматрање и опажање дететово држи других категорија, него што је то случај у одраслог (да за извесне године дечијег развића постоје типичке категорије), док гледање према другим категоријама оно у тај мах није још способно. Касније ћемо видети, да је то од великог значаја по чулну наставу, очигледну наставу. (О овом ће бити више говора у 13. предавању).

(Свршиће се).

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског Живојин Раковић, учитељ.

(Свршетак.)

ДРУГИ ДЕО.

ОДЕЉАК XVIII.

Дужности према држави.

Као фамилија, тако је и држава морална јединица, имајући свој живот и сопствену

* Ја се овде обазирем на Килеову разлику између величине и финоће осетљивости за разликовање и финоћу разликовања (дискриминације) односим на читав аспект разликовања осета и просторних и временитих односа (Külpe, Grundriss der Psychologie, 1893., §. 6. и даље).

Будући су оваки разлози, са којих друштво може казнити кривце, кад можемо казати, да је нека индивидуа крива? Зато су нужна два услова: прво, треба да је један елеменат материјалног оштећења, то јест: да је рђаво дело проузроковало штете неке (и закон не казни просте криминалне интенције (смерове) које нису следовале почетку каквог извршења); даље је потребно морално оштећење, за које треба да је виновник акта одговоран. Ова одговорност претпоставља, да је позната величина извршеног учинка као и то да је исти учинак нехотице извршен: она претпоставља, једном речи, свест и слободу. Кривци, дакле, који нису свесно или слободно учинили какво рђаво дело, имају се лишити казне. За извесне кривце ипак (Спиноза) слобода извршења није неопходно потребни елеменат одговорности, која се има казнити: довољно је, да извршење шкоди друштву, зашто кривац може бити кажњен. Ну, ако треба, да буде казне и ако она треба да је корисна друштву, свакако не треба да је одвећ јефтина: јер, заиста, није право казнити неко биће за нехотичну му погрешку исто онако као оног који је хотице згрешио штогод. Друга дужност индивидуе према држави је поштовање претпостављене власти. И рационално је, јер моћ и снага друштвена штите сваког држављана. Али, у многобројном друштву, као што је модерно друштво, не могу све индивидуе непосредно вежбати снагу своју: не могу сви доносити законе, пресуде етс... Треба дакле, да се грађани одрекну функција, за које су друге опуномоћили, изабрали. Избраници су одговорни својим биранима, они треба да заступају народне интересе. Грађани пак с друге стране, треба да се подвргну закључцима, донешених у генерални интерес, од стране њихових опуномоћеника у звању, и поштовати претпостављену власт, јер ова је власт индиректно постављена самим народом. То није све: грађани не само да треба да поштују законе и државу, већ треба да љубе своју отаџбину. Они су дужни акцептирати званичнике које држава поставља: плаћати порез, одређену на потпомагање функционисања народне управе (администрације); војничку службу, одре-

ђену на чување државног интегритета. Они треба да се заинтересују за добро регирање народним правима и зато гласати при изборима својих преставника на оне које држе за најдостојније, да буду поглавице државе. Сви треба још, да потпомогну датом могућношћу величину своје домовине, своју материјалну и моралну срећу, јединство свих својих ближњих, добро име у свету; сви треба да уваже чврсто и славе пуно делање.

2^о Дужности државе према индивидуи.

Држава треба да штити нашу личну слободу и безбедност, као и слободу наше својине. Она треба да обезбеди наша добра, умножавајући наше материјално имање, делећи међу нама знање научних истина и потпомажући морални прогрес. Она треба да тежи уједињењу свију чланова једних са другима: не само угушавајући међу њима свима узроке мржње који рађају неправду и међусобно трвење, већ и развијајући међу њима везе правог братства. Она треба да испита у истини, који људи примају неуморно најсветију и најслободнију спону друштвену: она треба, као заступник друштвеног мара, сваки дан, што више користи да доноси, односеће се на спречавање бруталног судара и моралну наклоност да претпоставља материјалној користи. Непосредна је сврха државе, једном речи, да поради на томе да међу људима правда овлада. Али је и њена дања сврха, да поради на томе како би међу људима љубав овладала.

ОДЕЉАК XIX.

Санкција морала.

Ми смо испитали морални закон, и разне дужности које из њега проистичу. Знамо да овај закон човек може слободно вршити, или га одбацити. Ну, ако га одбади буде кажњен, а ко га врши биће награђен за своју акцију. Какве су казне и награде? Какве су, једном речи, санкције моралног закона?

1^о Пре свега постоји унутарња санкција, доказ савести. Онај ко добро твори, има мирну савест, а ко зло чини, имаде савест заражену грижом. Зато ће први

бити сретан а други несрећан. Такавије: то је оно што нас учи да вршење своје дужности јесте прави пут који води срећи. Често пута противстављамо дужност срећи, морал корисности; али је то један од најгрубљих заблуда. По нас је најкорисније и апсолутно неопходно је бити у миру са самим собом, или не имати ничега што би нам се могло пребацити: имати чисту савест. То пак постићи можемо једино испуњавајући дужност своју. У вршењу своје дужности лежи, дакле наша највиша корист. Право је рећи — бар са гледишта чистоте савести — да човек, који чини добро, јесте сретан, а који чини зла, немиран је и несрећан.

2^о Али осим тога постоји и спољна санкција. И закон и јавно мишљење осуђују зликовца. Јавност, напротив, често пута и закон, награђује врлог човека. Ето новог разлога тврдњи нашој, да је први несретан, и да други једино може имати сталну срећу.

3^о Напоследку, још једна последња и највиша награда је уготовљена врлом човеку. Наиме: постоји и трећа санкција коју можемо назвати вечној санкцијом. Морални закон има једног оснивача, а тај је Бог: јер сваки је закон постављен једним законодавцем, и тај законодавац мора бити од оних бића, која те законе примају. Оснивалац моралног закона у исто је време заштитник: он награђује оне који га извршују а казни оне који га нарушавају. И ако често пута оставља праведника на овом свету у невољи а грешника у срећи, свагда треба помислити на то да ће се у другој егзистенцији — која је приуговорљена души после телесне смрти — судити свакоме онако како је земаљским својим владањем заслужио. Ала није само на другом свету овако, већ и на самом овом нашем, да би се равнотежа успоставила. Од грешника не остаје ништа на овом свету; ништа, ако не гнусна успомена на грехе његове: добро што га може задесити, јесте нестанак дела му заједно с њиме. Од врлог човека, напротив, остаје дело бесмртно. Оно чиме је помогао усавршавању универзума, неће се изгубити никад; јер свако добро има силу, да једном продукковано, егзи-

стира неограничено. Дела његова не престају бити од утецаја ни после смрти. Мисли његове не престају живети и даље, и оне ће, у даљим покољењима, друга врла бића одушевљавати; оне ће снажити добру вољу у ових, оне ће их крепити у борби за перфекцијом, оне ће подстрекавати нова покољења делима старих. И тако живи врли човек и на овом као и оном свету. Делати за добро јесте делати за вечност.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак в. бр. 1. о. г.)

D. Реалке.

Немачки језик треба да оживи и домољубље нарочито увођењем у немачко песништво. — Настава у оба страна језика има непосредан задатак, да „оспособи ученице, да могу разумети неког лаког француског или енглеског писца, да француски и енглески говор правилно схвате и да могу употребити страни језик у простим облицима свакидашњег саобраћаја усмено и писмено с извесном лакоћом. Настава је посредан задатак, да што више прибави разумевање за духовну и материјалну културу, за живот и обичаје оба страна народа“. Настава у историји има задатак, „да здружена с наставом у религији и немачким улије девојчицама више морално схваћање живота, и да љубав према отаџбини и према човечанству у њима што боље учврсти“. У осталом настава није више одмакла од онога, што једна боља народна школа може дати, што је лако појмљиво пошто похођење школе траје највише до 16. године старости.

Пруска има данас до 140 школа, које се по дотичвом министарском распису сматрају као више женске школе. Један део од ових потпада под провинцијалне школске колегије и већина је, као и народне школе, под градском управом. Сем тога постоје још до 80 градских завода за женске,

које по разредима и течајима не могу урачунати у више женске школе али се не могу убрајати ни у средње школе (између народне и продужне школе) јер више заузимају положај између обе врсте школа. Најзад на овом пољу васпитања има Пруска врло велики број приватних школа и института, већином интернатски уређених.

Школарина још никако није уређена једнообразно. У источној Прусској иде од 48 марака на нижем течају а до 78 марака на вишем течају; а на другим местима, нарочито у већим градовима, још је и већа. У појединим вишим школама у Берлину износи 130 марака. Исто тако стоји с платама наставника и наставница; јер она стоји у вези с тим, што су колегије ових школа, које везују основну и вишу наставу, састављене из академско-семинаристички образованих учитеља, из учитеља и учитељица. За академски образоване учитеље важи у многим школама она плата, која је одређена за више школе и по којој учитељи имају највећу плату до 5400 марака, а директори до 6600 марака. С овом равношћу стоји у вези и то, што је влада отпочела да старије, академски образоване учитеље на вишим женским школама одликује титулом професора. На многим, врло многим школама ове врсте још је далеко заостало иза овако повољних односа.

Пруска се својим одредбама од 1894. године истакла свима осталим немачким државама као узор на коју се ове угледају и само се може желети, да се у питању ових школа узме пруски наставни план за углед, јер су ове школе врло различно уређене. Ради бољег упознавања неколико кратких приказа:

Војводство *Брауншвајг* има сем приватних виших девојачких школа и 3 десеторазредне девојачке школе, које су уређене по пруском плану, те су им и испити признати у Прусској.

У *Либеку* и *Бремену* све су више женске школе приватне; *Хамбург*, пак, има једну државну десеторазредну вишу женску школу и велики број приватних школа.

У *Саксонској* има до данас само у *Драјћавима* две и у *Липисци* једна виша женска школа а све су десеторазредне.

Цела северна Немачка има до 25 школа, које се у смислу пруских одредаба сма-

трају као више женске школе; а васпитни заводи за учитељице уређени су такође по пруском угледу, те су и сведоцбе ових завода признате и у Прусској.

Баварска је 1896. године имала, сем приватних школа и од свештеничких редова уређених завода, 7 десеторазредних и 11 деветоразредних виших девојачких школа, које овде још не добише законскога уређења као у већини северних држава.

Виртембершка је у исто време имала 11 а *Баденска* 7 школа, са десет разреда. У обема државама више женске школе добиле су законско уређење 1877. године.

Велико војводство *Хесен* има 6 десеторазредних виших женских школа

Елзас и *Лотарингија* имају 7 виших женских школа са 9, односно са 10 разреда.

Јужна Немачка има преко 50 виших женских школа, на чије је наставне планове јако утицао пруски план. И овде су школе већином градске установе. Са вишим женским школама већином су спојени семинари за учитељице.

Г. Женска Гимназија.

Наш приказ о вишој женској школи био би непотпун, кад не бисмо изнели и оне напоре, који су учињени да младе девојке могу походити универзитет. Како се у Немачкој без гимназиске сведоцбе зрелости не да ни замислити факултетска штудија као што је медицине, учињено је с приватне стране све што треба, да девојке могу доћи до сведоцбе зрелости. И тако се дошло до оснивања женских гимназија, којих свега 3 има у Немачкој. У *Карлсру-у* отворена је 16. септембра 1893. године женска гимназија, коју је подигло удружење „Реформа за женско образовање“, после неколико недеља ступише у живот у *Берлину* гимназиски курсови за женске, који за свој опстанак имају да захвале „Удружењу за установљавање гимназиских курсова за женске“, и о Васкрсу 1894. године „Опште немачко женско друштво“ отвори гимназиске курсове за девојке у *Липисци*.

Како је задатак женској гимназији, да својим ученицама омогући похођење универзитета, онда мора узети себи за узор хуманистичку гимназију, јер само њена сведоцба зрелости даје неограничен при-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RG

стују на свима универзитетским штудијама. И у овоме су сви сложни али не и у питању, на који ће начин постићи девојке тај циљ. Јер, док у јужној Немачкој мисле, да и девојке треба већ у рано доба да почну с учењем старих језика као и мушкарци, — дотле у северној Немачкој држе, да похођење гимназије треба да буде тек после свршене више женске школе, дакле по навршетку 16. године. Отула женска гимназија у Карлсруу има шестогодишњи курс, у који ступају ученице са 12. годином, пошто су претходно свршиле 6 нижих разреда више женске школе; у Минхену, пак, смишљају и осмогодишњи курс за девојке. У Берлину, напротив, заведоше курс од 3½ године и у Липсици од 4 године, тражећи на пријемном испиту она знања, која се могу добити у вишој женској школи.

Наставни су предмети наравно, сасвим исти као и у гимназији за мушкарце; само је градиво више збијено, тако н. пр. да се у Берлину узима у 1. течају градиво из латинског језика које се учи у сексти а у 2. течају градиво из мушке квинте, где се већ и Цезар чита. У исто се време из грчког језика свршава градиво из обе терције; а у Липсици је нешто друкчије распоређено, јер се грчки почиње тек у другом полгођу. Ради бољег оријентирања износимо распоред часова ради употребе између Берлинског и Липског уређења.

Инглески је факултативно. Школарина износи у Карлсруу 200 марака, у Берлину 250 марака и у Липсици 240 марака годишње.

(Наставиће се).

Педагошки преглед.

Немачка. У току месеца марта поникла су у Немачкој два законска нацрта о школству. Велико војводство Баден, хоће да измене свој закон о основној настави донесен 13. маја 1892. год. Најважнија одређења у владином предлогу су: Школска обвеза за мушку и женску децу траје 8 година. Ступање у школу и отпуштање бива 1. маја (почетак шк. године), ако је дете дотле навршило 6., односно 14. годину. Слабуњава или у развиту заостала деца, могу на две године бити ослобођена од похађања школе; али ипак морају бити отпуштена крајем школске године у којој наврше 15. годину. Деца са телесним или душевним недостатцима, ослобођена су од школе. Ако су телесне болести или дечји недостатци опасност за остале ђаке, то се за њих има старати приватно старатељство или општина. Сиромашној деци дужна је општина набавити потребна учила и платити школарину. — Месни школски надзор и управљање школским иметком, ствар је месне школске власти. Ова се састоји из општинског савета, свештеника сваке вероисповести, првог учитеља сваке народне школе у општини и школског лекара, а овај се мора поставити у сваком оном месту које има 10 учитељских места, а у мањим местима може се поставити. Места са више од 6000 становника могу имати нарочите школске комисије са 4—20 чланова (међу овима четвртина је женских), у комисију спадају још и ректор (вођа школе) и један главни учитељ изабран од варошког већа. Школска власт дужна је вођење школе по закону и наредбама уредити, преко својих чланова извештавати се о стању школа, о овоме подносити извештај општинском већу и долазити на испите; утицање у саму наставу није допуштено. Осим тога стоји јој на вољу да изнесе своје начере и жеље при постављању главног учитеља, да подноси тужбе против учитеља, ако су учитељи службено правили погрешке (технички т. ј. педагошки

Предмети	у Берлину	у Липсици
Веронаука	2 (У последња 4—5 течаја)	1 (У последња 4 течаја)
Немачки	2	2
Латински	4—6	5—7
Грчки	3—4	4—6
Француски	2	2
Историја	2	2
Географија	2 (У 1—3. течају)	1 (У 1—5. течају)
Математика	4	4—5
Природне науке	2	2
Свега недељно	18—24	20—28

месни и школски надзор се укида). — Школе са више учитеља имају једног првог учитеља. Главна школска власт може за оближе школе поставити једног главног учитеља. Општине са више од 10 учитеља морају имати једног надучитеља, који може бити и академски спреман (у овоме учитељи основних школа виде себи створене сметње за та места). Учитељица не може заузимати место првог учитеља. Уз досадашње наставне предмете могу општине увести наставу у страним језицима (по слободном избору или обвезно), ручни рад за мушке и гимнастику за женске. Број наставних часова је најмање 16, а од IV. разреда најмање 20 и највише 32 часа седмично. Ако је више од 20 слабоспособне деце, морају се основати помоћни (специјални) разреди за таку децу. У погледу постављања дужности, дотације и мировине удовичке и дечје потпадају учитељи под чиновнички закон, ако не би школски закон имао нарочита уређења (а то је баш оно што није како треба). Према томе ће имати плате главни учитељ 1600—3200 марака (8 доплатака по 150 М и 2 доплатака по 200 мар. сваке 2 године. Главне учитељице имале би 1600—2400 М, учит. помоћници (привр. снаге учитељске) 1000—1200 М. Ове плате могу се општинским статутом и повисити. Ако нема више од 28 часова може учитељ бити обвезан да бесплатно даје наставу у повторној школи. Општине ће давати држави (која све терете има да сноси) општ. приноса за сваког главног учитеља 950, 1060, 1200, 1340 М. За учитеља 750 М. Висина тога приноса зависи од величине и порезне снаге општинске. — Учитељи нако признају нацрту да има напредних мисли, ипак нису задовољни што нису уведени у платежну тарифу чиновничку и што ће у већим општинама бити у месној школској власти више свештеника, него учитеља.

У једној споменици тражи баденско учитељско удружење ово: Тачно обележен делокруг месног школског савета у погледу надзора. Покрај главног учитеља, да бар најмање још један учитељ од учитељства изабран, буде члан с правом гласа у месном школском савету. Где се установе нарочите школске комисије, мора једна трећина чланова бити од практичних школских људи. Све учитељске заступнике, без обзира на учитеља који води школу, да бирају учи-

тељске колегије. Стручан надзор да се јасније обележи, а чиновници школског надзорништва да се бирају из редова практичних учитеља народне школе. За више малих школа да не постоји главни учитељ, да се установи једна земаљска комисија из заступника владиних, сталешких и учитељских. Да се оснују учитељски семинари без верског обележја. Услов за примање у овај завод да буде испит зрелости неког вишег наставног завода. Уз сваки семинар да постоји вежбаоница са 8 разреда. Да се учитељи у платама изједначе са средњим чиновницима (1700—4500 М). Да се општине никако јаче не оптерете издатцима.

Учитељство.

Босна и Херцеговина. Стање учитељства у Б. и Х. нако изгледа, да је почело долазити у правилнији ток, ипак се баш кривицом оних органа не доводи у ред, који би требало да га први напред крећу. Поводом тога један део учитеља у Босни издао је овај позив на учитељство: „Другови и другарице! Нестрпљиво очекивања седница В. У. и П. Савета у Сарајеву одржана је дне 23. фебруара о. г. и донела нам је и опет разочарање. Питање „Школске уредбе“ и „уређење школских питања“ и опет је одложено, и опет нам је обећано да ће се то све убрзо решити. На све наше резолуције, жалбе и молбе одговара се ево већ пет година само лепим обећањем а ми — давећи се у мору беде, неосигурани, незбринути и бесправни трпели смо, надали смо се, и чекали смо наивно верујући томе празном обећању. Ми данас ништа немамо, наше су плате неуређене; Стручна школска анкета, коју је изабрала скупштина нашег Удружења је распуштена; ми на сваком кораку трпимо највеће неправде и пошпења; нас још и данас сматрају грађанима другога реда; ми смо браћо играчка у рукама „патентираних“ родољуба. Овако се више не може. Ми морамо већ једном доказати да смо свесни свога позива, да смо свесни својих човечанских права. Захтевајмо од „Главног одбора“ нашег Удружења, да без икаквих обзира одмах, а најдаље о Ускрсу, сазове ванредну скупштину Удружења. Обвезимо се часном речју да ћемо доћи на скупштину, где ћемо отворено и јасно задњи пут рећи шта хоћемо.

На нама је сада, да покажемо колико смо свесни и колико водимо рачуна о својој будућности и будућности српске школе. Ванредну скупштину (§. 48. правила нашег Удружења) мора сазвати Главни Одбор, и онда кад то затраже 25 редовних чланова Удружења. Од нас самих зависи: хоћемо ли се дати газити од званих и незваних или ћемо сами бити фактор у решавању наше будућности — која треба да означава: прогрес нашег сталежа, прогрес српске школе, прогрес српског народа“. — У дневном реду који су послали појединцима траже, да се одмах сазове ванредна скупштина учит. удружења и на истој да се расправе питања: Школска Уредба. Уређење учит. плата. Стручна школска анкета.

Организација бугарског учитељства. Бугарско учитељство организовало се у удружење 1890. г., а то је учинило због гоњења од стране владе, која му је стварала многе неприлике због симпатија социјалној демократији. Год. 1905. разишло се уједињено удружење с тога, што су учитељи социјалисте основали засебно удружење, а ово се касније опет поделило у две секције („Синдикат учитеља основн. школа“ и „Организација социјално-демократског учитељства“). Прва секција спојила се прошле године опет са удружењем, а друга је остала самостална. Удружење је спојило 1908—9. год. 70 подружина учитељских са 3490 чланова. „Синдикат учитељски“ имао је те године 535 чланова, а „Организација социјално-демократских учитеља“ имала је 646 чланова. Осим тога било је још 3538 учитеља и учитељица неорганизованих. Сад има удружење око 4000 чланова. Са жељезничарима и телеграфистама има велики савез чиновнички 10.000 чланова.

Здравствено стање учитељица на основним школама. Санитетски саветник Др. Тирш у Лајпцигу недавно је изнео о томе ово: „Школ. одбор у Лајпцигу хтео је 1905. г. да повиси број учитељица. Према томе хтео се информисати да ли су учитељице дорасле напорима у звању и издржљивости у томе. Разна звања и установе где учитељице раде упитани су о томе. Берлин је послао потпуно израђену статистику о томе, а то је потакло и Лајпциг да и он изради исту таку статистику. У години 1906. и 1907. започета је статистика болесника међу учитељским снагама на лајпцишким школама. Из тих података види се, да учи-

тељице знатно чешће оболевају него учитељи, према бројевима бива то скоро двоструко. У погледу трајања боловања исто тако премашају учитељице боловање учитеља скоро двоструко. Даље се израчунало да према старењу учитеља и учитељица стоји то питање овако: Прве десетине година показује се тек незнатна разлика између броја болованих дана учитеља и учитељица. Већ у другој десетини година скочила је разлика у томе знатно. Нарочито је јака промена у томе треће десетине година од 40—49 год. Број дана у којима су учитељице боловале, већ у другој и трећој година деценија, премаша боловање учитељско, а што се даље у године залази бива то и двоструко, троструко па и четвороструко више од учитељских болованих дана. Затим је испитивано од каквих болести болују учитељице најчешће. У берлинској статистици, нарочито 1902—3. и 1904—5. боловале су веома много од слабости живаца. Апсолутни број овог оболевања био је у последњој години двоструко виши од истих случајева код учитеља. Исто је тако било и код органа за дисање. Из свега излази, да ти искази доказују слабију грађу женског пола. Учитељски позив, нарочито онај у народним школама, у данашњем свом обиму веома је тежак за женске. Оне двапут толико често и двапут толико дуго оболевају као мушки“. Несумњиво је да и овде треба великог олакшања у настави, јер кад је то тако теретно старијима није ни деци на здравље.

Преглед књига.

Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Gesellschaft. Von Georg Simmel. Drucker & Humblot. Leipzig, 1908., стр. 782.

Ово је једна од оних књига, коју сваки професионални студент социјологије мора прочитати и проучити, као и сваки онај педагог, који се специјално бави социјалном педагогијом. Наравно проф. Dr. Simmel схваћа границу „социјологије“ тако, да се он разлики од свих најчувенијих социјолога у Европи, изузев професора Toennies-a. Према Simmel-у социјологија је просто анализа облика људског груписања. Она је у неку руку социјална морфологија или кристалографија. Разлика у терминологији долази од методе коју неколико социјолога одобравају. С друге стране

ако и одбијемо Simmel-ово схваћање праве за- даће социјологије, нема збора да су односи о којима се она бави од кардиналне важности по интерпретацију социјалног процеса. Тако је исто да се нико не може такмачити са Simmel-овом способношћу у специјалној подели анализе која се огледа у овом његовом делу.

Главне ствари које се излажу у овој књизи јесу ове: 1.) проблем социјологије, т. ј. обра- зложење ауторовог становишта с обзиром на предмет социјологије. 2.) квантитативна де- терминација групе; 3.) супериорности субор- динација; 4.) конфликт; тајна и тајна дру- штва; 5.) интерсекција социјалних кругова; 6.) сиромаштво и дангубица; 7.) самоодржање групе; 8.) простор и просторне институције друштва; 9.) експанзија групе и развиће ин- дивидуалности. Као што аутор истиче у једној примедби у садржају свака од ових глава је нека врсте жиже, око које се крећу много- бројне дискузије које се не сугерирају са насловима глава.

Немогуће је у овако кратком простору прецизније карактеристисати дело као целину. Неће бити екстраваганција ако кажем да то дело означава видан степен у еволуцији со- цијологије. Његов тип анализе требао би се узети у нашим социјолошким радовима. Као што је поменуто могло би се много или мало рећи о Simmel-овом покушају да се наслов „социјологије“ примени на партикуларну врсту анализе, на чију је важност он први претом пружио. Социјологија има грдан утицај на развиће социјалне психологије. Ко је познат са колосалним Wundt-овим делом „Völkerpsychologie“, тај ће то врло добро схватити. Да би се читаоци могли оријентисати шта се мисли под психологијом народа, ја ћу бити слободан да изнесем поделу те најновије на- учне дисциплине — „Völkerpsychologie“. Она се дели на двоје:

I. Психологија народа. Овде спада:

1. Опћа психологија народа.
2. Специјална психологија народа, и то је:
 - a.) с обзиром на историјску страну,
 - b.) с обзиром на карактеристичку страну.

II. Психологија социјалних ин- дивидуа (друштвених јединака) под утицајем:

1. насталог друштва, и то је:

- a.) с обзиром на природну страну,
 - b.) „ „ „ културну „
- 2.) случајног друштва.

Дело је написано научним стилем, по- ипак је оно приступачно и лајцима социјо- логичке науке. Морам приметити да је социјо- логија у модерној педагогији од тако исто огромног значаја као што је и експеримен- тална психологија и биологија. Natorp, Berge- mann, Willmann, Rissmann, Dewey, Horne, и у нас Dr. Милан Шевић и Davorin Trstenjak јако раде на социјалном фактору у педагош- кој науци. Неколико мојих чланака о томе изаћиће у београдском „Архиву за правне и друштвене науке“.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

Б Е Л Е Ш К Е.

Госп. Др. Паја Радосављевић позван је од Њујоршког универзитета за правог доцента на истој великој школи. Јуна месеца настануће се у Њујорку. Тамо ће давати два курса из експерименталне педагогије у летњој школи за учитеље средњих завода (од 1. јула до 16. августа о. г.). Од 1. октобра предаваће на уни- верзитету експерименталну педагогију, експер- психологију, антрополошку штудију ђака, ло- гичку и васпитање. Адреса ће му бити New York, University. Washington Square. До тог доба бавиће се на универзитету у Palo Alto, California.

Инсталација вел. жупана Беле Матковића, обављена је у Н. Саду у четвртак 31. марта о. г. Српски просветни заводи: Срп. вел. гим- назија, срп. виша девојачка школа и срп. нар. основне школе поздравили су га заједнички под водством гимназијског управитеља госп. Васе Пушибрка.

Споменик Коменском. Чешки родољуби издали су позив за скупљање прилога за спо- меник Коменском. Споменик ће се подићи у Кунвалду, где је било прво седиште Чешке Браће (1442—1500.)

По милијона круна за народну просвету оставио је творничар Карло Котник сло- веначком друштву св. Ђирила и Метода. Слава му!

Број ђака по разреду. У Данској пропи- сано је за један разред 35 ђака, у Шведској 40, у Француској 50, у Угарској 60, у Србији 70, у Чешкој 80, а веле да има и 100. Биће

да је тако и по другим школама. То закључујемо и по овоме како је у нас.

Трећи међународни конгрес о народном образовању, одржаће се ове године у Брислу од 30. августа до 2. септембра. Први оваки конгрес био је у Милану 1906. год., други у Паризу 1908. год. „Белгијска лига наставе“ организује о. г. за време међународне изложбе у Брислу трећи такав конгрес. Он ће се у главном занимати о успесима народнога школства и последицама школства по моралну и интелектуалну народну просвећеност.

Учитељ и писмоноша. Један немачки лист пише: „1. окт. 1909. умировљен је у Дреневицу учитељ после 47 год. службе; добио је 952 марке мировине. У истом селу умировљен је и један писмоноша, који је после 38 год. службе добио 1272 м. мировине. Занимљиво је да је учитељ био и поштар и као такав више година био претпостављен и писмоноши.

Шта је учитељ? Париски „Figaro“ пише: „Могло би се желети, да је он честит човек, благ и кротак, који сеоску младеж учи читати, држи их у запу и моралу и не туђи их од св. службе божје. То је главно“. Али Léon Robelin одговара на то питање у „Aurori“ овако: „Учитељ ове радикално-социјалистичке републике је: 1. Највиши општински чиновник за чишћење школске собе. 2. Писар у секретаријату Maïrie. 3. Благајник школеке благајнице. 4. Рачуновођа школског фонда. 5. Дрогист, ботаничар, минералог и т. д. за школски музеум. 6. Столар, бравар, моделиста, резбар за наставу у ручном раду. 7. Професор економије за покусне њиве. 8. Здравствени чиновник за покрет против пијанства. 9. Сазивач конференција за народне скупове. 10. Директор позоришта за удружења бивших својих ђака. 11. Књижничар народне и школске књижнице. 12. Кувар за школску кантину. 13. Чиновник за осигуравање марве. 14. Директор музике или диригент музичких удружења. 15. Војник који управља стрелачким вежбама омладине. 16. Вођа каравана и путник истраживач за феријалне колоније. 17. Извештач за статистику и за оснивање историјских, медицинских, економских, књижевних и др. удружења“.

Слика просвећености из Шпаније. Једна путница пише из Мадрида: „У једној цркви клечала је на асурама читава војска деце, набројала сам око 200. Овчице су биле оде-

љене од јарића, а узаним пролазом, ишао је један свештеник с камцијом. То је била права камција. Застао је пред једним дететом око седам година и питао: „Que cosa especado?“ „Које су греси?“ Одговор нисам чула, али по лакој ударцу познала сам да дете није знало одговорити. „Que cosa especado?“ зачује се опет. Сад је добио тачан одговор. Обе девојчице променуше места. Које се дете одликовало добило је светих сличица и медаље. Међутим је бич опет почео радити и деца су морала одговарати које су греси смртни и т. д.“

Тома Масарик слободни чешки мислилац прославио је 7. марта 60. годишњицу својег рођења. Родио се 1850. у Ходонину у Моравској. Сво чешко друштво је с највећим признањем и одушевљењем прославило ову свечаност. Чешки педагошки листови истичу значај његова рада на просветном пољу. Дај Боже, да још дуго ради на процват братског чешког народа па и Словенства у опште!

Кратке белешке. За закладу Песталоцијеву у Најхофу скупљено је до сад 38.000 фран. Прилози једнако долазе са свију страна. — Прошле године имали су у Берлину учитељи допуста због болести 7·9, учитељице 16·03, учитељице рада 12·9 дана. Од учитеља имало је због болести допуст 26.94%, од учитељица 52·11 /₄, од учит. рада 42·97%. — Пруско учитељско удружење тражи у својој петицији упућеној државном сабору 12. нов. 1908. г. да се према закључцима пруске учитељске скупштине даде учитељу најмање 500 мар. (600 К) за обављање дужности канторске и то само за једно богослужење недељом и свецем. Ми хвала Богу сваке обичне недеље по трипут обављамо ту дужност: вечерње, јутрење и литургију. — Учитељу Ебертину у Герлицу хтео је надзорник да даде приступању у мировину одличје орла, кућевни орден Хохенцолерна. Учитељ је кратко изјавио да он те не прима. — Др. Е. Мојман до сада професор у Хали, позван је за професора филозофије и педагогије на свеучилишту у Лајпцигу. — Педагошка централна књижница у Лајпцигу има 27.618 свезака. — Немачка учит. књижница у Берлину дала је на читање 9079 свезака. Просторије са 220 разних листова биле су многобројно посећене.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Част ми је известити г. г. учитеље и пријатеље васпитне наставе уопште, да сам дао у штампу свој превод психолошко педагошке монографије д-ра Карла Лангеа „О аперцепцији“. Дело ће изнети 16 табака, а биће готово до краја јуна ове године. Цена му је у претплати 15 гроша у злату, а за иностранство 3,50 динара у злату. Скупљачи претплате добивају сваку десету књигу на дар. Претплату треба послати најдаље до краја априла о. г. на адресу Administration au journal serbe „Vardar“ a Uskub, Turquie.

Садржина дела је ова:

I. Психолошка истраживања о аперцепцији.

1. Шта је аперцепција — Врсте аперцепције.
2. Услови аперцепције.
3. Важност аперцепције по човеков душевни развитак.
4. Развитак појма аперцепције у Психологији:

А. Појам аперцепција код Лајбница.

Б. Кантова наука о аперцепцији.

В. Појам аперцепција код Хербарта.

Г. Појам аперцепција код Лазаруса.

Д. Појам аперцепција код Штајнтала.

Ђ. Вунтова наука о аперцепцији.

II. Теорија аперцепције примењена на Педагогику.

1. Педагошки захтеви с погледом на објекат аперцепције. (Избор и распоред наставног градива).

2. Педагошки захтеви с погледом на субјекат аперцепције. (Проучавање, проширивање и примењивање дечјег искуства).

3. Сходно спајање аперцепционих чинилаца у процесу учења. (Наставни поступак).

Превод је рађен по петом издању али је исправљен по последњем, десетом издању оригинала од године 1909. Ово је дело више од две деценије ширило па и сада шири у круговима немачких учитеља идеју васпитне

наставе, па ће у њему наћи обилате поуке и сваки наш српски учитељ, коме је озбиљно стало до тога да се отргне од шаблонства, и да ради свој посао са више дидактичке смисљености и са више изгледа на трајање, истински успех.

Скопље 31. јануара 1910. г.

АЛ. МАРИЋ

професор учитељске школе.

Готова је књига:

Нацрти гранâ опће психологије

од

Др. Паје Радосављевића

проф. на универзитету

у Palo Alto, Калифорнији.

Цена је књизи К 4.—

Претплатници нека потврде једном дописницом да ли остају при својој пређашњој поруџбини.

Књижара учитељског д. д.

„Натошевић“,

Нови Сад.

О г л а с и.

ОБЈАВА.

Част ми је објавити врло поштованој публици, да сам

У НОВОМ САДУ
(улица Лауша Кошута бр. 29.)

отворио

ПИСАРНИЦУ АГЕНЦИЈЕ ЗА КЕЛНЕРЕ

и завод, који служи

СМЕШТАЊУ НАМЕШТЕНИКА,

Ја посредујем смештање главних келнера, келнера, собарица, слуге, чељад и осталог каванског особља.

Обричући, да ћу како умене тако и пилене налоге извршивати тачно и брзо, молим врло поштовану публику, да ми повери што многобројнијих налога.

С одличним поштовањем

Светозар М. Косовац

агент за келнере

2—20